

Πανόραμα Πυλαία: η άνω μεριά της πόλης

ΛΕΞΕΙΣ: ΚΥΑΤΖΗΜΟΥ

Η ιστορία των δύο δημοτικών ενοτήτων συνδέεται με τα κύματα των προσφύγων που εγκαταστάθηκαν εκεί σε διαφορετικές χρονικές περιόδους της ιστορίας. Στη σημερινή Πυλαία και το Πανόραμα, που συμπεριλαμβάνονται στον ευρύτερο μεγάλο δήμο Πυλαίας-Χορτιάτη λειτουργούσαν μικροί οικισμοί από την Οθωμανική Περίοδο. Είναι μετά το 1912 που η ροή των προσφύγων αυξάνει με γεωμετρική πρόοδο τον ελληνικό πληθυσμό της Θεσσαλονίκης αλλά και των γύρω οικισμών. Από τότε όμως κύλησε πολύ νερό στο αυλάκι της ιστορίας τους.

Φτάνοντας στο σήμερα οι περιοχές αυτές θεωρήθηκαν εξαρχής, λόγω θέσης, γειτνίασης με το δάσος και των επώνυμων που τις κατοικούν εξαιρετική επιλογή και έγιναν το όνειρο όσων μπορούσαν να διαθέσουν τα απαραίτητα, σχεδόν εξωφρενικά κεφάλαια που απαιτούνταν για την απόκτηση ενός σπιτιού, που πολλά από αυτά συνήθως ήταν σε καθεστώς ημι-παρανομίας με ακάλυπτους χώρους, μπαζωμένα υπόγεια ή γκαράζ κ.ο.κ. Εδώ δημιουργήθηκαν από γνωστούς αρχιτέκτονες της Θεσσαλονίκης ή της Αθήνας σπίτια πρότυπα, όταν τους δόθηκε η ελευθερία να δημιουργήσουν και από άλλους σπίτια εκτρώματα, κιτς ανάκτορα όταν οι ιδιοκτήτες τους επενέβησαν για να δοθεί η απαραίτητη μεγαλοπρέπεια. Το Πανόραμα και η Πυλαία εξασφαλίζουν την πολυπόθητη ιδιωτικότητα, μια ποιότητα ζωής και κυρίως αναγνώριση. Στις μέρες μας πολλά από αυτά τα χαρακτηριστικά πέρασαν σε δεύτερη μοίρα καθώς τα αβάσταχτα οικονομικά προβλήματα, ακόμα και επώνυμων οικογενειών έκαναν πολλά σπίτια δύσκολα στη συντήρηση, έριξαν δραματικά τις τιμές των ακινήτων και έβγαλαν στο σφυρί πολλά από αυτά. Τα δε νοίκια στις περιοχές αυτές έφτασαν πια σε μέσες τιμές ενοικίων πόλης.

Σήμερα εξακολουθούν να αποτελούν δυο από τις ωραιότερες περιοχές της πόλης για να μένεις ή να διασκεδάσεις. Αλλά ας πάρουμε τα πράγματα απ' την αρχή.

Πυλαία - Η φρουρά της Ανατολικής Πύλης

Από την Καπουτζήδα στη σημερινή Πυλαία: Η σημερινή Πυλαία ήταν ξεχωριστό χωριό, το Καπουτζιλάρ, όνομα που εξελληνίστηκε σε Καπουτζήδα και αποτελεί το παλιότερο χωριό του πολεοδομικού συγκροτήματος της Θεσσαλονίκης. Η κυριολεκτική σημασία της λέξης Καπουτζήδες στα τούρκικα είναι θυρωροί, με την έννοια των φρουρών της Ανατολικής Πύλης της Θεσσαλονίκης. Η παλιά Καπουτζήδα βρισκόταν στην περιοχή της σημερινής Άνω Τούμπας - Τριανδρίας, αλλά οι προφορικές ιστορίες λένε πως μετακινήθηκαν προς την σημερινή Πυλαία λόγω μιας επιδρομής φιδιών και κατοικείται από γηγενείς Έλληνες, από τα τέλη του 18ου αιώνα.. Αργότερα μετονομάστηκε σε Στρέφα και στη συνέχεια Πυλαία, το 1928, δηλώνοντας την ιδιότητα της Ανατολικής χερσαίας πύλης. Ένα από τα πρώτα οικήματα ήταν η σημερινή εκκλησία του Προφήτη Ηλία που ήταν και ο προστάτης άγιος του παλαιού οικισμού. Το διατηρητέο καμπαναριό του Ι. Ναού του Προφήτη Ηλία που διατηρείται μέχρι σήμερα φέρει χρονολογία 1854.. Το 1862 αποτελούσε έναν αμιγώς ελληνικό οικισμό με 111 χριστιανικά σπίτια και ένα μουσουλμανικό. Πραδοσιακή ενασχόληση των κατοίκων ήταν η αμπελοαγωγή και παρήγαν το περίφημο μαύ-

ρο καμπουτζηδιανό κρασί. Το 1912 μετράται πληθυσμός 2.000 κατοίκων ενώ το 1928, 3.000, σχεδόν όλοι ελληνικής εθνικότητας.

Μια ιστορία από παλιά: Οι πρώτες αρχαιολογικές ανασκαφές διενεργήθηκαν μεταξύ 1917-19 από αρχαιολόγους που βρέθηκαν εκεί στρατευμένοι με την Στρατιά της Ανατολής. Στους Ελαιώνες της Πυλαίας εντοπίστηκαν οι πρώτες ενδείξεις ανθρώπινης παρουσίας στην Τούμπα Καπουτζιλάρ που ορθώνεται σε ύψος 160 μ. Έρευνα ανέσκαψε νεολιθικό οικισμό, ενώ μικρό τμήμα οικισμού της αρχαϊκής και κλασικής εποχής έχει ανασκαφεί στην τούμπα κοντά στα νεκροταφεία. Το έργο της νέας περιφερειακής οδού, το 1987, έφερε στο φως έναν μεγάλο μονοθάλαμο Μακεδονικό Τάφο, πίσω από το Νοσοκομείο Άγιος Πάυλος, στην περιοχή της Πυλαίας ενώ έτερες ανασκαφές φανέρωσαν άλλες τέσσερις σημαντικές ταφές, που αποτελούσαν τμήμα ενός νεκροταφείου (4ος π.Χ αιώνας), όπου το 1999 ερευνήθηκαν άλλοι 56 τάφοι και το 2005 άλλοι 21. Τα ευρήματα που περιλαμβάνουν νομίσματα, κτερίσματα, κεραμικά και χρυσά τμήματα κοσμημάτων, όσα εσώθηκαν από τους τυμβωρύχους, εκτίθενται στο Αρχαιολογικό Μουσείο Θεσσαλονίκης. Στο οικόπεδο της Αμερικανικής Γεωργικής Σχολής επίσης στα 2009 ανασκάφηκαν τμήμα τείχους ρωμαϊκού οικισμού, φρέατα και αγωγοί. Τα σημαντικά αρχαιολογικά ευρήματα της περιοχής συμπληρώνει ένα πέτρινο γεφύρι στο Ελαιόρεμα Πυλαίας, ένα μαρμάρινο άγαλμα της θεάς Ίσιδας που επίσης εκτίθεται στο Α.Μ.Θ., ενώ στην οδό Προφήτη Ηλία εντοπίστηκαν 2 παλαιοχριστιανικές Βασιλικές.

Το σήμερα ενός δήμου: Η Πυλαία αποτελεί τον μεγαλύτερο σε έκταση δήμο του πολεοδομικού συγκροτήματος Θεσσαλονίκης που περιλαμβάνει μεγάλες εκτάσεις πρασίνου και 4,5 χλμ ακτών στον Θερμαϊκό, με πληθυσμό από την τελευταία απογραφή 34.678 κατοίκων. Η φυσική τοποθεσία της και οι φυσικές ρεματιές δημιουργούν ένα ευχάριστο κλίμα χωρίς την αυξημένη υγρασία που συναντάς στις περισσότερες περιοχές της Θεσσαλονίκης. Αυτό το στοιχείο σε συνδυασμό με το χαμηλό συντελεστή δόμησης (από το 1985, η Πυλαία είναι χαρακτηρισμένη ως Κηπούπολη και το αυξημένο ποσοστό πρασίνου αποτελούν πόλο έλξης νέων κατοίκων. Βέβαια η άναρχη ανάπτυξη και οικοδόμηση προηγείται του προσεκτικού σχεδιασμού με πολλές πολεοδομικές παρανομίες (την κατάρτα της ελληνικής δόμησης) με αποτέλεσμα πολλές περιοχές της Πυλαίας να μην διαθέτουν τις καλύτερες υποδομές διαβίωσης. Η κάτω Πυλαία είναι μια τελειώς διαφορετική γειτονιά που εκτείνεται μέχρι την περιοχή του Αεροδρομίου και περιλαμβάνει τους ταρσανάδες

και τα μεγάλα εμπορικά κέντρα "Μακεδονία", "Mediterranean Cosmos", «Florida», αλλά και το κατάστημα του IKEA. Απομεινάρια της νεότερης ιστορίας της περιοχής είναι το παλιό Μεταξουργείο Μπενουζήλιο (1886) που έχει χαρακτηριστεί διατηρητέο, το παλιό κεραμοποιείο Αλλατίνη που κάπκε στον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, επαναλειτούργησε το 1972 μέχρι την οριστική του πάυση το 1990 και ένας πύργος που υπήρξε κατοικία του γιατρού Πρασάκκη, κτισμένος στα μέσα του 18ου αιώνα, ο μόνος διασωθείς από τους τρεις που υπήρχαν στον οικισμό. Σημαντικά κτίρια το πέτρινο, 1ο Δημοτικό Σχολείο (1956), που κτίστηκε δίπλα στο παλιό σχολείο που κατασκευάστηκε από τους πρόσφυγες πρώτους κατοίκους του τη δεκαετία του 1930 ενώ οι μεγάλες μη κατοικίσιμες εκτάσεις της Δημοτικής Ενότητας Πυλαίας πρόσφεραν το κατάλληλο περιβάλλον για πολλά ιδιωτικά εκπαιδευτήρια της πόλης: Αμερικανική Γεωργική Σχολή, Γερμανική Σχολή, Αμερικανικό Κολλέγιο Ανατολία, Αρσάκειο, Αριστοτέλειο Κολλέγιο, Εκπαιδευτήρια Άγιος Παύλος, Καλαμαρί, Pinewood Schools κ.ά.

Πανόραμα - Το Θεσσαλονικώτικο Μπέμπερλι Χιλς

Από το Αρτσακλί στο Πανόραμα: Ποιος φανταζόταν ότι το Αρτσακλί, ο τόπος που κατοίκησαν οι πρώτοι πρόσφυγες που έφτασαν το 1914 απ' την Μικρά Ασία, και πήρε το αρχικό του όνομα από τα πουνάρια που τον έπνιγαν (αρτσάκ στα τουρκικά σημαίνει βάτος, τόπος με βάτους δηλαδή) θα εξελισ-

σόταν στο πιο γκλάμουρ προάστιο της Θεσσαλονίκης. Μέχρι το 1912 ήταν ένας αμιγώς μουσουλμανικός οικισμός 200 κατοίκων με κύρια ασχολία την κτηνοτροφία, που ερμώθηκε στον πόλεμο του 1912 και οι κάτοικοί του μετακινήθηκαν στα Καραγάτσια της Χαριλάου. Κτηνοτρόφοι και γεωργοί, οι περισσότεροι από τους πρόσφυγες που κατέφθασαν, βρήκαν τον οικισμό ακατοίκητο και τους τούρκικους μαχαλάδες μισογκρεμισμένους έπεσαν στη δουλειά, το μόνο που δεν φοβόντουσαν, για να καθαρίσουν τον τόπο απ' την πέτρα και τα πουνάρια. Το δεύτερο κύμα έφτασε το '17. Ήταν Πόντιοι απ' την Ρωσία, απ' το Μπαρζομ της Γεωργίας οι περισσότεροι. Άλλος ένας οικισμός προστέθηκε υπαγόμενος στην κονότητα των Καπουτζήδων της Πυλαίας. Και μετά ήρθε το '22 και η μεγάλη προσφυγιά. Απ' τους καταυλισμούς της Καλαμαριάς πήραν την ανηφόρα για το Αρτσακλί, οι περισσότεροι πρόσφυγες απ' την Τραπεζούντα και την Αργυρούπολη. Τεχνίτες και έμποροι με επιχειρηματικές ιδέες που δεν περιελάμβαναν αγροτικές εργασίες, θεώρησαν στην αρχή προσωρινή την εγκατάστασή τους εκεί. Ο πρώτος οικιστικός πυρήνας στήθηκε στα χαλάσματα του εγκαταλελειμένου τούρκικου οικισμού, που ονομαζόταν Χαρουπάδες. Το βουνό είχε πράσινο, εκπληκτική θέα και τα χρόνια εκείνα η θάλασσα δεν ήταν ο πιο δημοφιλής τουριστικός προορισμός. Ανέπτυξαν την περιοχή και τη διαφήμισαν ως τουριστικό παραθεριστικό θέρετρο, λίγα χιλιόμετρα απ' την πόλη που υπέφερε απ' την υγρασία. Ήταν στην δεκαετία του '30 που

εξαιτίας και της ανάπτυξης με μεγάλο ατού τη θέα, το Αρτσακλί μετονομάστηκε στο εύηχο, ευάερο και ευήλιο Πανόραμα και έγινε αυτόνομη κοινότητα. Η κύρια πηγή εισοδήματος για τους Αρσακλιώτες έγινε η ενοικίαση των σπιτιών τους θερινούς μήνες. Έβγαιναν από τα σπίτια τους και έμεναν οι ίδιοι στον αχυρώνα ή στο μαντρί. Στην περίοδο της Κατοχής οι λίγες βίλες του επιτάχθηκαν από τους Γερμανούς για τη διαμονή αξιωματικών.

Από το χθες στο σήμερα: Μετά τον πόλεμο, το 1948, εκδόθηκε ο Νόμος 751 «Περί προστασίας των απολυόμενων εκ των υπηρετούντων ή υπηρετησάντων εις τας τάξεις του στρατού κατά την διάρκεια της παρουσίας κατά του Έθνους συμμαρματικής δράσεως». Στο Πανόραμα παραχωρήθηκαν κλήροι 1000 τ.μ. σε στρατιωτικούς που ίδρυσαν τον Οικοδομικό Συνεταιρισμό «Νέο Πανόραμα». Η περιοχή άρχισε να παίρνει τα πάνω της στη δεκαετία του '50. Το χειμώνα έμεναν εκεί οι ντόπιοι αλλά το καλοκαίρι ανέβαιναν οι παρθενιστές, οι πιο τρανές οικογένειες της Θεσσαλονίκης. Η συγκοινωνία ήταν δύσκολη,

όμως, και μέχρι την δεκαετία του 70 ανέβαινε μόνο ένα ΚΤΕΛ της κακιάς ώρας και τα αυτοκίνητα ήταν λίγα... Για να μην μιλήσουμε για δρόμους. Μετά το 1974 η κοινότητα συνδέθηκε με το δίκτυο της ΕΥΑΘ, διανοίχθηκαν και ασφαλοστρώθηκαν οι κεντρικοί δρόμοι και διαμορφώθηκαν υπαίθριοι χώροι και μονάδες εκπαίδευσης και η περιοχή εξελίχθηκε σε πολυτελές προάστιο. Εκεί χτίστηκαν οι πρώτες βίλες των εύπορων γιατρών και των μαγαζιάτσηδων Θεσσαλονικέων.

Στη δεκαετία του 80, οι κάτοικοι του Πανόραματος καταφέρνουν με κινητοποιήσεις να αποτρέψουν τη μεταφορά των φυλακών Επταπυργίου στο στρατόπεδο Αντωνίου Ζώη και οι φυλακές τελικά εγκαθίστανται στα Δι-αβατά, ενώ αποτρέπουν και τη δίοδο μεγάλου οδικού άξονα Ταχέας κυκλοφορίας και το πέρασμα του Περιφερειακού μέσα απ' την περιοχή. Χαραγμένη στη μνήμη των κατοίκων θα μείνει η μεγάλη φωτιά στο Σείχ Σου, στις 6 και 7 Ιουλίου του 1997, που αποτέφρωσε 16.640 στρέμματα δάσους, ενώ η φωτιά έφτασε μέχρι τα πρώτα σπίτια της οικιστικής περιοχής πριν καταφέρει να τεθεί υπό έλεγχο.

Εις ανάμνησιν της διάσωσής τους, τελείται αγρυπνία κάθε χρόνο έκτοτε προς τιμήν του προστάτη και πολιούχου Αγίου Γεωργίου. Σημαντική νίκη του δήμου είναι το μοναδικό έργο υπογειοποίησης δικτύου υψηλής τάσης της ΔΕΗ σε ολόκληρη τη χώρα. Οι κάτοικοι κέρδισαν τη μάχη στο Συμβούλιο Επικρατείας και το 2006 κατάφεραν να ολοκληρωθεί το τεράστιο έργο κόστους 10 εκ. ευρώ που εξαφάνισε από τον χάρτη του δήμου τους 11 πυλώνες που επιβάρυναν την περιοχή. Το Πανόραμα είναι διάσημο εκτός από τις βίλες του και για τα περίφημα Τρίγωνα Πανοράματος που εμπνεύστηκαν οι αδελφοί Ελληνίδη στις αρχές της δεκαετίας του 60 απλώνοντας τη φήμη του μικρού τους γαλακτοζαχαροπαλ-στίου, που είχαν ανοίξει το 1949, απ' άκρη σ' άκρη σε όλη την Ελλάδα. Το «Γαλακτοπωλείον Ελληνίδης» ήταν μαγνήτης για τους Θεσσαλονικείς της μεταπολεμικής Ελλάδας, οι οποίοι έκαναν ουρές για να προμηθευτούν το γάλα, τις κρέμες και τα ρυζόγαλα.

Το Πανόραμα των 17.546 κατοίκων σήμερα είναι χωρισμένο σε δυο ζώνες ουσιαστικά. Το παλαιό κραταιό χωριό, με τις οικογένειες που

είδαν μπροστά και αγόρασαν οικόπεδα εκεί πριν αρκετές δεκαετίες χτίζοντας τις πρώτες βίλες της εποχής εκτός πόλης και τις επεκτάσεις του, όπως ο Νομός 751, που άρχισε να χτίζεται στα '70s, ο οικισμός Μακεδονία που άρχισε να χτίζεται σε κάμπους και ρακούλες που κατηφορίζουν προς τη μεριά της Χαριλάου και οι επεκτάσεις προς Θέρμη που σιγά σιγά κατέλαβαν όλη την πλαγιά. Τα νέα τζάκια αγόρασαν σπίτια σε όλες αυτές τις περιοχές, όπως στα συγκροτήματα Σταυρονικήτα ή τη βίλα Ριτς, ή απλά έκτισαν καλόγουστα ή και κακόγουστα σπίτια που θα ήθελαν να βρίσκονται στο Μπεβερλι Χιλς αλλά δεν τα κατάφεραν. Στους Ελαιώνες τα πράγματα είναι ακόμα πιο εντυπωσιακά, αφού εδώ μιλάμε για εκτάσεις κυριολεκτικά μέσα στο δάσος, όπως και στο Πουρνάρι.

